

KANTL-canon

Een hele zomer lang besteden we aandacht aan de canon van 2025 van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL). Elke week schrijft een auteur over een van de nieuwe titels in die lijst van 50 klassiekers.

© Johan Dockx

Een mokerslag, met een stille glimlach

“Amai”, zei **Erik Vlaminck**, nadat hij *Het jongensuur* had uitgelezen. “En dankuwel, Andreas Burnier”, nu hij als ‘vastroestende lezer’ enkele vooroordelen overboord heeft gegoooid. “Dit boek van nog geen 100 pagina’s laat je als lezer verrijkt en verbijsterd achter.”

Ik beken. Ik ben een ouder wordende witte man en aan onze keukentafel heb ik tussen de soep en de patatten wel eens korzelige opmerkingen gemaakt in de trant van: “Hoe is het toch mogelijk dat tegenwoordig zo veel jonge mensen mordicus vinden dat ze een ander geslacht moeten hebben dan dat wat op hun geboorteakte werd gezet?” Het is maar goed dat wat aan keukentafels met veel aplomb wordt gezegd doorgaans binnen de veilige cocon van de keukenmuren blijft hangen.

Ik beken andermaal. De lezing van *Het jongensuur* (1969) van Andreas Burnier (pseudoniem van Catharina Irma Dessaur, Den Haag 1931 – Amsterdam 2002) maakte mijn keukentafelvraag, ook en vooral voor mezelf, in een klap dom en dwaas. Simone, het vertellende hoofdpersonage, balanceert op de grens van kind en puber. In heel haar denken en voelen wil dit meisje een jongen zijn en dat is zo vanzelfsprekend en onontkoombaar dat een vastroestende lezer zoals ik vergeet om daar moeite mee te hebben. Alstublieft! En dankuwel, Andreas Burnier.

Bovendien is die genderkwestie slechts een van de talrijke thema's die

in *Het jongensuur* blikverruimend en met literaire vakkennis behandeld worden.

Zowel in 2015 als in 2020 mocht ik deel uitmaken van de commissie die de KANTL-canonlijst van de Nederlandstalige literatuur samenstelde en toen had ik, net als een aantal andere commissieleden, – ik beken ten derden male – niets van Andreas Burnier gelezen. Gelukkig had het academische canonce-nakel voldoende zelfkennis om zich niet te wentelen in almacht en alwetendheid en werd in ootmoed het ‘blinde vlek’-concept gelanceerd. Het was een oproep aan alle lezers en literatuur-liefhebbers om te melden wat door de canonlijstmakers schromelijk over het hoofd was gezien. Op die manier verscheen *Het jongensuur* van Burnier op de radar van de commissie die in 2025 de lijst samenstelde. Meer dan terecht. Amai.

SPIEGELBOEK

Het jongensuur is een mokerslag, een boek van nog geen 100 pagina's dat de lezer verrijkt en verbijsterd achterlaat. In *Het jongensuur* word je ondergedompeld in de verschrikking van oorlog, in de ontheemding van vlucht, in de angst van onderduiken en in de existentiële

verwarring van wie zich niet thuis voelt in het geslacht dat hem of haar wordt opgedrongen. Toch is het niet het zoveelste spiegelboek over alle ellende in dit aardse tranendal dat depressies voedt of slapeloosheid garandeert. De hele schrijftuur van *Het jongensuur* wordt op grandioze wijze gelardeerd met een licht ironische, schalkse ondertoon die meer dan eens een zweem van glimlach laat accorderen met de groteske domheid van het mensdom. Reflectie en (zelf)relativering zijn de extra's die lezers bij dit boek cadeau krijgen.

Het moge duidelijk zijn dat de complexe thematiek die in *Het jongensuur* wordt behandeld letterlijk en figuurlijk hybride is, en de vorm is dat evenzeer. Is het, gezien de sterke uitdieping van het karakter van het hoofdpersoon, een roman? Is het, gezien het compacte aantal pagina's, een novelle? Of is het, gezien de vernuftige structuur en de op zich staande hoofdstukken, een verhalenbundel? Laat iedereen die dit verrassende boek in handen krijgt er zelf maar een oordeel over uitspreken.

Bij de vorige canonlijsten deden we een oproep om te melden wat schromelijk over het hoofd was gezien. Op die manier verscheen *Het jongensuur* op de radar. Meer dan terecht.

Simone is een Joods meisje dat tijdens de Tweede Wereldoorlog van het ene onderduikadres naar het andere moet verhuizen. Elk hoofdstuk van *Het jongensuur* behandelt een oorlogsjaar. Anders dan men zou verwachten, beschrijft het eerste hoofdstuk niet 1940, wel 1945. De hoofdstukken schuiven in de omgekeerde volgorde van tijd voorbij het lezersoog. Deze reis, beginnend bij een getormenteerde puber en eindigend bij de vanzelfsprekende ongedwongenheid van een quasizorgeloos kind, leidt tot een ontregeld en tegelijk verhelderend perspectief. Het gebruik van een omgekeerd tijdsverloop is een gekende literaire truc, maar in *Het jongensuur* versterkt hij op verrassende wijze de plot.

Het wedervaren van Simone is geënt op het reële kinderleven van de auteur: Andreas Burnier overleefde als Joodse de Tweede Wereldoorlog. Tussen 1942 en 1945 werd ze gedwongen om op maar liefst zestien verschillende onderduikadressen te verblijven. Ze moest daarbij gebruikmaken van de schuilnaam Ronnie van Dijk – de voornaam Ronnie zou ze tot haar dood in 2002 blijven dragen, als Ronnie Dessaur. Het is een veelzeggende daad van protest.

Na haar middelbareschooltijd ging ze in Amsterdam geneeskunde en filosofie studeren. Die studie maakte ze niet af vanwege een conflict met een professor die haar – omdat ze een jonge vrouw was – weigerde te begeleiden. In 1953 trouwde ze met uitgever J.E. Zeijlmans van Emmichoven, ze kregen twee kinderen. In 1961 volgde een echtscheiding en ging ze opnieuw studeren. Uiteindelijk zou ze hoogleraar criminologie worden aan de universiteit van Nijmegen.

3 vragen aan Erik Vlamincx

Welk fragment raakt jou in het bijzonder?

“Toen we terugkwamen na de oorlog, mijn vader en ik, stonden we eerst beneden in een trapportaal. Daarna liet mijn moeder, half huilend en verward pratend, ons bovenkomen. In een vreemde burgerkamer met geelhouten meubels omhelsde ze mijn vader. Ik stond in een hoek tussen de deur en de muurkast te wachten. Een blauwe alpinopet op mijn kortgeschoren haren, een lange blauwe gabardine regenjas tot ver over mijn knieën. ‘Wie is die jongen?’ vroeg mijn moeder ten slotte. ‘Welke jongen?’ ‘Die je hebt meegebracht.’ ‘Maar schat, dat is Simone.’ ‘Kind ik herkende je eerst niet. Wat ben je ontzettend veranderd.’ ‘Hoe gaat het oer, moeder?’ vroeg ik. ‘Wat praat ze vreemd’, zei mijn moeder. ‘Dat is het dialect. Ze moest zich in het dorp aanpassen, voor de veiligheid. Ze leert het heus wel af.’ ‘We moeten gauw andere kleren voor haar vinden’, zei mijn moeder.”

Welk boek mis je in deze canon?

Mogen het er ook twee zijn? Ik mis *Groenten uit Balen* (1972) van Walter van den Broeck, een prachtige volkse theatertekst die met groot succes honderden keren werd opgevoerd. Hij tekent de rauwe realiteit, fileert de vanzelfsprekendheid en drijft op gedegen mensenkennis. En ik mis *De knetterende schedels* (1969) van Roger Van de Velde, een superieure verhalenbundel die momenteel ook internationaal gelezen wordt. Twintig onvergetelijke portretten van psychiatrische patiënten, geschreven door een medepatiënt.

Welk ander boek uit de canon zou je willen aanraden?

Dubbelspel (1973) van Frank Martinus Arion is een onversneden antiekoloniale roman vanuit zwart perspectief, een bijtende aanklacht tegen enerzijds het kolonialisme en anderzijds de traditionele man-vrouwverhouding. Deze spannende roman zonder al te hoge leesdrempel drijft desondanks op een tijdloze, hoge literaire kwaliteit. Talrijke hilarische anekdotes geven het extra pigment. In Nederland is dit boek wereldberoemd (1 miljoen exemplaren!), het wordt hoog tijd dat ook Vlaanderen deze moderne wereldklassieker (her)ontdekt.

Als auteur debuteerde ze in 1965 met de autobiografische roman *Een tevreden lach*. Het verhaal draait om het ontdekken van haar lesbisch-zijn en de publicatie veroorzaakte meteen de nodige ophef. *Een tevreden lach* wordt wel eens een feministische schelmenroman genoemd. Het boek is dan ook nauw verwant met *Het jongensuur*, dat vier jaar later verscheen en waarin genderdysforie een belangrijke rol speelt.

DOLLE MINA

Tegelijk werd Ronnie Dessaur/Andreas Burnier een van de radicale boegbeelden van de feministische actie die vanaf de tweede helft van de jaren 60 in Nederland de gemoederen verhitte, met de Dolle Mina-beweging als culminatiepunt. Nochtans was ze het vaak oneens over de wijze waarop de feministen hun strijd voerden. Ze vond dat het feministische discours te klagerig was en dat het te weinig ambitie en initiatief vertoonde.

Ze ging helemaal in de clinch met de beweging toen ze zich in essays en artikelen vanuit haar expertise als criminoloog verzette tegen de legalisering van abortus en euthanasie. Prompt kreeg ze te maken met collectieve woede en werd ze persona non grata bij de vrouwenbeweging. Of hoe een groep die opkomt voor emancipatie en vrije meningsuiting geëngageerde leden die bepaalde groepsdogma's ter discussie durven te stellen, zonder verpinken naar de uitgang duwt ...

Burnier verdween van de podia en was niet langer de bejubelde auteur van wie de boeken een breed publiek bereikten. Haar latere romans, zoals *De litteraire salon* (1983) en *De trein naar Tarascon* (1986), kenden niet hetzelfde succes als haar eerdere werk. Toen Burnier op 71-jarige leeftijd onverwacht overleed, was geen enkele titel nog in druk. Het fenomenale *Het jongensuur* was inmiddels een vergeten boek, Andreas Burnier een vergeten schrijver.

Gelukkig werd haar oeuvre het voorbije decennium herontdekt. Er kwamen herdrukken en er werd en wordt opnieuw over haar werk gesproken. *Het jongensuur* kreeg een terechte plek in de canon van de Nederlandstalige literatuur. Het ontheemde meisje dat gedwongen van het ene onderduikadres naar het andere verhuist, raakt opnieuw een gevoelige snaar bij lezers. Haar hunker naar leren en weten blijft ontroeren. Haar kwajongensstreken en haar puberbranie staan garant voor leesplezier. Haar naïeve hoop om een jongen te worden, leidt, hoe dan ook, tot herkenbaarheid.

In een interview zei Ronnie Dessaur/Andreas Burnier over genderfluiditeit het volgende: “Er bestaat gedrag en daar plakken we in onze maatschappij de etiketten mannelijk en vrouwelijk op. Er bestaat een schaal – zo stel ik me voor – die van ultramannelijk naar ultravrouwelijk loopt. Ik vind dat ieder mens ongeacht zijn fysieke gegevens de vrijheid moet hebben om die sociale rol en dat gedrag te kiezen die bij hem passen. Ik zou het niet leuk vinden als de vrouwen allemaal aan de ultramannelijke kant zouden gaan zitten en alle mannen aan de andere kant, of omgekeerd. Dat zou erg saai worden.”